

XVI. BUDAPESTI EMERGENCIA WORKSHOP

2025. december 19., péntek 10:00-17:30

1111 Budapest Egry József utca 1., BME E épület 5. emelet 504.

1. szekció, elnök: Paksi Dániel, BME GTK Filozófia és Tudománytörténet Tsz.

10:00 **Megnyitó**, Paksi Dániel

10:10 **Jánossy András**, BME Algebra és Geometria Tanszék.

Négy-világ ontológia

10:50 **Békefi Bálint**, CEU Dpt. of Philosophy.

Az emergens dualizmustól a traducionizmusig

11:30 **Geng Viktor**, BME GTK Filozófia és Tudománytörténet Tsz.

Egy ősi probléma új köntösben!

ebédszünet

2. szekció, elnök: Geng Viktor, BME GTK Filozófia és Tudománytörténet Tsz.

13:00 **Kiss Olga**, PTE Vezetés és Szervezéstudományi Intézet.

Az AI emergens képességei

13:40 **Sebestyén Marcell**, BME GTK Filozófia és Tudománytörténet Tsz.

Írás a posztmodern korban a donald-i evolúciós modell tükrében

14:20 **Marosán György**, BGE, nyugdíjas tanár.

A létszint-szerveződés modellje és menete

kávészünet

3. szekció, elnök: Sebestyén Marcell, BME GTK Filozófia és Tudománytörténet Tsz.

15:30 **Marosán Bence**, BGE KKK Nemzetközi Kapcsolatok Tsz.

Konstitutív tulajdonsága-e a tudatnak a szociabilitás? Társas és magányos tudat

16:10 **Paksi Dániel**, BME GTK Filozófia és Tudománytörténet Tsz.

Állati tudatosság, emberi személy, kulturális csoport

16:50 **Kékesi Balázs**, TKBF.

Miért kalandozik el az elménk? A spontán gondolkodás jelentőségének felfedezése a kortárs elmefilozófiában

Absztraktok

Jánossy András: Négy-világ ontológia: egy anti-redukcionista, strong-emergentism elutasító, szupervencionalista, pluralisztikus, de non-Popperiánus és non-Hartmanniánus lételmélet, ismeretelméleti kiegészítéssel

A Popper három világa (fizikai – mentális – objektív tudás/kultúra) és Hartmann réteg-elmélete (anyagi – organikus – lelki – szellemi) helyett négy, képzetesen egymás felettiként elhelyezkedő ontológiai tartományt különíttek el: a matematikai, a fizikai, a biológiai és társas/társadalmi objektumok (plusz egymásrahatásaik és viszonyaik) világát; a kémiai objektumok, jelenségek a fizikai világba tartoznak. Az egyes világokba tartozó objektumok létmódja egymástól eltérő. A közvetlenül egymás feletti világokba tartozó objektum-együttesek közötti kapcsolatot realizáció (implementáció), illetve szupervenció jellemzi. (Ismeretelméleti megfeleltetés: az adott objektum-együtteseket leíró formalizált elméletek közül a magasabb szinten elhelyezkedő elmélet épít az alacsonyabb szint formális apparátusára, de nem redukálható definicionális módon arra; a kapcsolat vagy szupervenció, vagy realizációs, és a magasabb szint elmélete tipikusan bővebb nyelven van megfogalmazva.) Elutasítom a strong emergenciát, ugyanakkor védem a magasabb szintek oksági relevanciáját megszorítások és többes megvalósulás révén. Az oki magyarázat alapvetően dedukció, de nem puszta dedukció: adott szinten különbség-ozó (intervencióálló) tényezőt azonosítunk, amelynek relevanciáját a szint invariáns törvényei/architektúrái adják. Ez ismeretelméleti tekintetben azt jelenti, hogy miközben az okozás a különböző lét-szintek esetében ontológiailag eltérő, az oksági magyarázat szerkezete azonos: adva van egy logikai értelemben nem teljes elmélet (körülmenyek), ehhez hozzáveszünk egy (vagy több), a kiinduló elmélettől logikailag független mondatot (ok), és az így levezethető többlet-következmények az ok(ok) okozatai. (A köztük megjelenő triviális/tautologikus részt félretesszük.) Az okozás–okmagyarázat különbségtétele egyúttal kezeli a kauzális kizárás klasszikus ellenvetését.

Békefi Bálint: Az emergens dualizmustól a traducianizmusig

Egyes kortárs analitikus elmefilozófusok emergens dualizmusnak nevezik azt a nézetet, amely szerint a tudat, az elme, a lélek, vagy maga a személy egy a testtől különálló létező, amelyet mégis a test hoz létre és tart fenn. A traducianizmus egy klasszikus teológiai-filozófiai álláspont a lélek eredetétől, amely szerint a lélek valamilyen a testi nemzéssel analóg módon a szülőktől származik. Előadásomban amellet érvelek, hogy az emergens dualizmus metafizikai elköteleződéseiből kiindulva felvázolható egy olyan traducianista modell, amely alternatívája az emergens dualizmusnak, és nem kevésbé plauzibilis nála.

Geng Viktor: Egy ősi probléma új köntösben!

Már Platón Államában felmerült és újra és újra felbukkan nemcsak a filozófia és nem is csak a művészet területén, de a mindennapi életünkben is annak a kérdése, hogy vajon érdemes-e egyáltalán erkölcsösnek, jónak lennünk? Modernebb megfogalmazásban ezt hívják az úgynevezett

normativitás problémájának. Ezek szerint a mindenkori cselekvő szempontjából, egyes szám első személyben (is) szükséges igazolnunk erkölcsi cselekvéseinket. A feladat egyáltalán nem könnyű és szorosan összefügg az erkölcsi szkepticizmus és a morális ítéleteink igazolásának, sőt igazságának a problémájával. Előadásom során azt szeretném megvizsgálni, hogy vajon Polányi filozófiája képes-e megbirkózni ezzel a feladattal?

Kiss Olga: Az AI emergens képességei

A mesterséges intelligencia fejlődésének legizgalmasabb jelenségei közé tartoznak az ún. emergens képességek. Ezek első ránézésre olyan képességek, amelyekre – legalábbis szándékosan – nem tanították az AI-t, mégis rendelkezik vele. Az egyre gyarapodó példák közül talán a legismertebb az, amikor a Google fordítót nyelvpárok közötti fordításra tanították, és amikor megengedték neki, hogy olyan párok között is fordítson, amire még nem kapott példát, kiderült, hogy nemcsak, hogy meg tudja csinálni, de még az eredeti nyelvpárok közötti fordítás minősége is javult. Technikai értelemben emergens képességre példa a nagy nyelvi modellekben (LLM) a méret és komplexitás növekedésével hirtelen javuló teljesítmény bizonyos logikai feladatokban. Játékokban némely AI olyan stratégiát képes kialakítani, amelyre nem tanították, és ami meglepi az emberi résztvevőket. Többágenses környezetekben megjelent emergens eszközhasználat, illetve emergens kommunikáció. Ezek mellett sok más példa érdekes a közelebbi vizsgálatra.

Valóban emergenciáról van szó ezekben az esetekben? Ha igen, milyen értelemben? Hogyan lehet kategorizálni ezeket az eseteket? Vajon az AI fejlődése természetes módon magában hordozza a számunkra emergensnek tűnő képességek megjelenését?

Sebestyén Marcell: Írás a posztmodern korban a donald-i evolúciós modell tükrében

Merlin Donald *Az emberi gondolkodás eredete* című művében egy a biológiai és kulturális evolúciót egyaránt magába foglaló elméletet mutat be, amely folyamat az emergencia fogalmához kapcsolódik. Előadásomban elsősorban azt vizsgálom, hogy miként lehet a donaldi keretrendszerben, a mimetikus, mitikus, és teoretikus kultúra fogalmainak felhasználásával leírni azt a változást, amely az írásbeliség művelésében zajlik a huszadik század utolsó évtizedeitől kezdődően, és ebből milyen normatív következtetéseket lehet levonni az értelmiségi és akadémiai írásgyakorlatra mint praxisra, illetve az oktatásra és nevelésre nézve.

Marosán György: A létszint-szerveződés modellje és menete

Az elmúlt évtizedben több olyan modell született, amelyek választ kínáltak világunk szembetűnő létszintekre tagozódó szerkezetének létrejöttére. A létszintek formálódása egyszerre mutatja az új komplexitások „ugrásszerű” kialakulását, ugyanakkor a keletkezés „folytonosságát”. Az új létszintek létrejötte - jellegzetes környezeti feltételek esetén - az anyagi folyamatok természetes egybekapcsolódása elkerülhetetlen következményének tekinthető. A modellek azonban eltérőnek abban a tekintetben: egyetlen „törvény” vagy különböző – esetleg több szintet átfogó - törvények vezérli a „szint-ugrásokat”. Az előadás a létszint formálódásának egységes logikájú mechanizmusát rajzolja fel. Az egyes létszintek saját – a többitől eltérő – szabályok szerint szerveződnek, és ezek vezérlik a szinten belüli alszintek létrejöttét. Ez a folyamat elvezethet egy új létszint elemi építőköveinek a

kialakulásához, majd a „szint-ugrás” támogató körülmények létrejötte esetén, fokozatosan kiforrólódik az új létszint saját mozgás-törvénye. Ezzel „születik meg” az új létszint, amely a korábban létrejött elemi építőkockáikból, de már az új létszintre jellemző szerveződés-törvény alapján formálja ki az új létszint egymásra épülő alszintjeit.

Marosán Bence: Konstitutív tulajdonsága-e a tudatnak a szociabilitás? Társas és magányos tudat

Előadásom fő témája a tudat emergenciája volna. Közelebbről azzal a kérdéssel szeretnék foglalkozni, hogy elengedhetetlen-e a szociabilitás, a társiaság ahhoz, hogy konkrét tudat megjelenjék a világban? Magának a tudatnak három alapvető jegye tűnik fel mindenekelőtt, az első tekintetbevétel nyomán: fenomenalitás, perspektivikusság és intencionalitás. Az tehát, hogy a tudat mindig rendelkezik egyfajta milyenséggel, minőséggel (van olyan, mint egy bizonyos tapasztalatot átélni), a tudat mindig egy tapasztaló individuumra vonatkozik, és a tudat mindig a külső vagy belső környezet ilyen vagy olyan sajátosságára irányul. Viszont felmerül a kérdés, hogy vajon szükségszerű feltétele-e a tudat felbukkanásának és konstitúciójának az, hogy a tudat mindenkor valamilyen társas környezetbe ágyazódjék bele? A kérdés távolabbról úgy vethető föl, hogy az élőlényekben általában van olyan jelzőrendszer, mely informálja az adott élőlényt, hogy ha a fajtájába tartozó egyeddel (fajtárrsal) van dolga. Az előadás megfelelő problémája ennek alapján úgy fogalmazható meg, hogy ha egy bizonyos individuumban vagy akár fajtában ilyen jelzőrendszer egyáltalán nem fejlődött volna ki, akkor a megfelelő egyed képes lehet-e egyáltalán tudatos tapasztalatokra?

Paksi Dániel: Állati tudatosság, emberi személy, kulturális csoport

Előadásomban Samuel Alexander eredeti emergencia fogalmára építve, az emberi személy ún. megkülönböztető emergens tulajdonságát fogom körüljárni. Ennek megfelelően kritizálni fogom Alexander valójában antropomorf meghatározását, miszerint jellemzően négy emergens létszintről beszél: Térítő, anyag, élet, elme. Érvélem szerint ez nem koherens az ő eredeti emergencia fogalmával sem.

A tudatosság és így az elme létszintje bizonyos fejlettebb állatok megkülönböztető tulajdonsága vagy minősége, bár ezek közé az evolúciós eredete miatt értelemszerűen az ember is beletartozik. Az embert azonban nem a tudatosság vagy az elme, hanem a kultúra és így a kulturális értékei vagy tulajdonságai különböztetik meg az állatoktól. Alexander emergencia fogalmának megfelelően így koherensen az ember egy olyan élő testbe ágyazott elme, akinek a sajátos identitását nem az egyéni tudatossága, hanem a közös, magasabb szintű kulturális értékek vagy minőségek határozzák meg; fundamentálisan a morális jó, de a görög-nyugati hagyományban elsődlegesen az erre épülő igazság.

Kékesi Balázs: Miért kalandozik el az elménk? A spontán gondolkodás jelentőségének felfedezése a kortárs elmefilozófiában

Az elmét a nyugati tradícióban az emberi fajra jellemző képességek összességéként szokás meghatározni, amelyek a világ megismerését és a felmerülő problémák megoldását segítik elő. A gondolkodás pedig az elme tevékenysége, olyan funkciók vagy képességek "csokra", mint a mérlegelés, következtetés, döntéshozás, tervezés, megfontolás és értékelés. A gondolkodást ebben a megközelítésben egy akaratlagos, szándékos, fókuszált, feladat- és célorientált mentális aktusként írhatjuk le, mely involválja a gondolkodás képességeit.

De mi történik akkor, amikor a gondolkodás elkalandozik, az elme fantáziál, álmodozik, vagy esetleg ismétlődő, zavaró, gondolatok bukkannak fel benne, spontán módon? Miért nem áll le az elme tevékenysége, amikor nincs feladata? Egyáltalán, mi a spontán gondolkodás és miért fordul elő? Mi a cél-orientált és a spontán gondolkodás viszonya?

Meglátásom szerint nem elégséges a gondolkodás képességének meghatározását a feladat-megoldó, cél-orientált mód leírására korlátozni. Egy ilyen definíció a nyugati, felvilágosult, racionalista hagyomány intuícióira támaszkodik, miszerint a gondolkodás az emberi faj egyedi képessége, a spontán gondolkodás pedig nem feladat orientált, valamint stimulus független mentális tevékenység. Sőt, az "igazi" gondolkodáshoz képest a spontán gondolkodás minimum másodrendű, ha nem egyenesen haszontalan. Előadásomban amellet fogok érvelni, hogy az olyan mentális jelenségek, mint például az elkalandozás, az álom és az álmodozás, az intuíció is a gondolkodás különböző, alapvető módjai, sőt, konstitutív módon részt vesznek a megismerés és problémamegoldás feladataiban.